

Szövegek és filológiák sűrűjében

METAFILOLÓGIA 1.

A *Metafilológia 1. Szöveg, variáns, kommentár* című szöveggyűjtemény különleges vonzereje, hogy tanulmányainak nagy része olyan víziót hordoz, amelyek mindegyike – a Wilamowitz-Moellendorff által forgalomba hozott kifejezéssel élve – valamiféle nietzschei „jövőfilológia” (31.) (*Zukunftsphilologie*) jegyében született. Ez a különleges víziógazdagság viszont hátrányokkal is jár, hiszen e könyvvel a kezünkben a különféle „jövőfilológiák” szinte áttekinthetetlen sűrűjébe tévedünk. A kötet előszava körültekintően megírt, a tanulmányok eredeti tudománytörténeti kontextusait informatívan felvázoló, hasznos bevezető, amely nagy segítséget nyújt a tudományos pluralitás értelmezéséhez és kezeléséhez, ám a magas intellektuális igény, amely életre hívta, továbbra is riasztó komplexitásélményt nyújt. Az *Előszó* olvasása során nehézséget jelent a szerkesztők (Déri Balázs, Kelemen Pál, Krupp József, Tamás Ábel) által lényegesnek ítélt kérdésfelvetéseket elkülöníteni az inkább pusztán tudománytörténeti érdeklődésre számító, a nyugati világ vezető diskurzusainak egy részét lefedő tudományos gyakorlatok és reflexiók megjelenítésétől, bár a kötet címadása is azt mutatja, hogy a szöveggyűjtemény azzal az igénnyel lép fel, hogy feltételez és dokumentál egy ún. „metafilológiai fordulatot” (31.) az intézményesült tudományos gyakorlatként meghonosodott nemzeti filológiák és a klasszika-filológia tág értelemben vett jelenében. Az *Előszó* gyakran hangsúlyozza, hogy a magyar nyelven e kötetben először publikált tanulmányok megjelenése a múlt század 80-as, 90-es éveire tehető, vagy ha a 21. század elején publikált szakmegjelenésekről van szó, azok diszkurzív kontextusa mégis a 20. század utolsó évtizedeire esik.

Nem kétséges, hogy a 21. század kezdetén égetően időszerű felvetni a kérdést, „mennyiben lehetséges a filológiai tevékenységet a technikai médiumok uralta kulturális-tudományos környezet összefüggésében újragondolni” (9.), ám ha igaz, hogy ez az újragondolás „éppen a digitális filológia kontextusában kecsegtet [...] a legizgalmasabb eredményekkel” (31.), akkor kötetünk tanulmányai még részben sem elégítik ki az irodalmi érdeklődéssel is megáldott IT geekek újdonságok iránti igényét. A tanulmányok nagy része a filológiai tevékenységet mint kulturális gyakorlatok összességét a több évszázados, sőt több évezredes múlt összefüggésrendszerében vázolja fel, ilyen tág kontextusban adja a központi fogalmak kritikáját (pl. a szerzőét mint a szöveg felett rendelkező első számú instanciáét; a szövegét, a variánsét és a kommentárét), és csak a cikkek egy töredéke nyújt némi vázlatos előretekintést a digitális szövegkiadás nyújtotta lehetőségekre, esetleg annak vélt vagy valós hátulütőire.

Nem állíthatjuk viszont, hogy a kötet szerkesztői ne viszonyultak volna produktív módon az irodalomtudomány jelenkori állapotához, amelyet sokan válságként élnek meg és írnak le, és amely az elmúlt évtizedekben a folyamatos paradigmaváltás állapotában tartja a nemzeti filológiákat (a hungarológiát, az anglisztit-

kát, a germanisztikát stb.). Éppen az „irodalomtudomány” fogalmának következetes kerülése mutatja különösen élesen ennek az állapotnak a kézzelfogható jelenlétét. A „filológia” és a „szövegfilológia” kifejezés, amely a 90-es évek magyarországi bölcsészképzésében az irodalomelmélet és az összehasonlító irodalomtudomány kettős csillagzata alatt a „textológiával” együtt még a kivénhedtség és elavultság konnotációjával bír, most az elegáns „meta-” előtaggal párosulva jelentős fordulat és a még jelentősebb önreflexió ígéretét hordozza. Az időközben már megjelent *Metafilológia 2.* kötet előszavában a szerkesztők (Kelemen Pál, Kulcsár Szabó Ernő, Tamás Ábel, Vaderna Gábor) előre lefegyverzik a képzelt ellenfél érvét, és cáfolják, hogy a „metafilológia” a „tudatosulás beválthatatlan ígéretének” alakzatát veszi fel, hiszen a metafilológiai önreflexió révén éppen az válik elsősorban tudatossá, hogy soha nem lehet teljesen tudatossá tenni egyetlen folyamatot sem – így a szövegalkotás, szövegbefogadás, szövegprodukciónak és kiadás folyamatait sem. Továbbá a *Metafilológia 2.* előszavában áll teljesebb módon a „metafilológia” kifejezéssel körülhatárolt feladatkör leírása is, olyan tudományos filológiaként, amely „újabb és újabb kombinációkban és konstellációkban” teszi láthatóvá „a tudományos és nem tudományos íráshasználatok filológiai mozzanatait (értsd itt: diszkurzív kódok és médiatechnikai lehetőségek által szabályozott műveleteit)” (*Metafilológia 2*, 12). Azonban, hogy mi az a jól körülhatárolható kérdéskomplexum, mi az a motiváció, amelyre a *Metafilológia 1.* kötet komplex és szövevényes, de sokszínűségében figyelemfelkeltő és továbbvivő válasz(oka)t nyújthat, olvasatom szerint a legvilágosabban mégis a *Kulturtechnik Philologie* című, német nyelvű tanulmánykötet előszavából derül ki. A filológia kérdésének – amelyet szövegeken „tudományos vagy nem tudományos környezetben” végzett műveletek „történetileg változó együtteseként” (9.) definiál a szöveggyűjtemény – újrafelvételét a német tanulmánykötet a kultúratudományos megközelítés elterjedésével és a 20. század irodalmárainak világában vezető diskurzusnak számító *irodalomelmélet* végnapjaival hozza összefüggésbe, amelyre sommásan *theory*ként utal, végső fázisára, a teljesen kifejtett univerzalitás igényével bíró alakváltoztatára célozva. (Kelemen Pál, Kulcsár Szabó Ernő, Tamás Ábel: *Vorwort. Philologie als Kultur und Technik*, in: *Kulturtechnik Philologie. Zur Theorie des Umgangs mit Texten*. Szerk. Kelemen Pál, Kulcsár Szabó Ernő, Tamás Ábel. Winter, Heidelberg, 2011, 10.) Mivel a filológia „újraélesztése” szintén csak a tudományos (ön)reflexió szintjén történhet, ezért a képzeletbeli ellenfelet a szerkesztők itt is azzal a gondolattal fegyverzik le, hogy az elmélet és a gyakorlat viszonyában már elbúcsúztatták a meg-alapozás gondolati alakzatát. A refilelogizálást tehát nem abban az összefüggésben hajtják végre, amelyben a filológiai gyakorlat minden kulturális vagy történeti alapon nyugvó értelmezői munka és elméletalkotás alapját képezné. Mivel maga az elmélet/gyakorlat megkülönböztetés is mediálisan feltételezettként jelenik meg, így – rendszerelméleti fogalmi hálót használva – az elméletalkotás maga is csak a szövegekkel való bánás *egyik* lehetséges gyakorlataként kerülhet a látóterünkbe a kötet szerkesztői szerint. Egyben egy olyan szubsztancialista szövegfelfogástól is búcsúznak, amely elsősorban és kizárólag a nyelv jelszerűségében bízva és arra támaszkodva nyúl a szövegekhez; ha azonban a szövegre mint társadalmi gyakor-

latok és materiális cserefolyamatok eredményeibe sokrétűen belebonyolódott entitásra tekintünk, felismerhetővé válik, hogy a nem diszkurzív tevékenységeket és gyakorlatokat a filológiának éppen olyan hangsúllyal kell tudnia megjelenítenie, mint a diszkurzívakat.

E fordulatnak egy következő fontos állomása annak felismerése, hogy maga a filológiai gyakorlat is eredendő módon támaszkodik irodalmi és kulturális fogalmak rendszerére. „Más szóval nincsenek olyan közvetítő gyakorlatok, amelyek maguk nem támaszkodnának már eleve kulturális vagy történeti feltételezettségű értelmezési teljesítményre tárgyuk vagy céljaik tekintetében.” (*Vorwort*, 11., ford. Zs. A.) A *Metafilológia 1.* kötetben ez a fontos gondolat több szerzőnél megjelenik, de jelentős különbségekkel. Vegyük szemügyre ebből a szempontból először is a kötet zárótanulmányát, amelyet – *Filológiai megismerés* a címe – akár episztemológiai főtanulmányként is olvashatunk. Szerzője, Heinz Schlaffer szerint helytelen út volt, amelyre a hermeneutika és az antihermeneutika egyes teoretikusai próbáltak vezetni az irodalom és az irodalomtudomány közötti különbség eltörlése érdekében: ezért ajánlatos „a szövegen való módszeres munka jelentőségére emlékeztetni” (562.), miközben a filológia történeti kronológiájának egyik eminens kezdőpontjára, azaz Aristotelés *Poétikájára* tekintve, amely megelőzte a szövegekkel való körültekintő bánásmódok kialakulását, az is tudatossá válik, hogy „szükségszerű, hogy bizonyos poetológiai döntések megszülessenek, mielőtt a szövegen végzett filológiai munka elkezdődne” (560.). Schlaffer arra hívja fel tehát a figyelmet, hogy itt is megtévesztő az alap és a felépítmény marxista metaforáiban való gondolkodás, amely szerint a filológiai munkára mint szükséges megalapozásra és ezzel szemben a szövegértelmezésre, a műfajpoétikára, az irodalomtörténetre vagy az irodalomelméletre mint „magasabb szintű” tevékenységi formákra tekintünk az irodalommal tudományosan, vagyis professzionálisan foglalkozó tevékenységformák értelmezésekor. Sokkal helyesebb lenne úgy láttatni ezt a genealógiát, hogy nem más, mint a „filológia” teszi fel „lassanként újra [...] a poétika alapkérdéseit” (561.), amikor aprólékos szöveggondozó, szöveg hagyományozó munkájával másodjára is lehetővé teszi a többi részterület kialakulását. Erre az összefüggésre utal olvasatomban Bernard Cerquiglini is, amikor nagyívű tanulmányában, amely a középkori variáns burjánzása kapcsán szándékozik jelenkori szövegfogalmunkat módosítani és relativizálni, megjegyzi: „a szövegkritika – e szigorú és komor diszciplína – az irodalomelmélet ki nem mondott praxisa. A filológia ezért félelmetes: a jámborság álarca alatt a tényeket manipulálja.” (263.)

Gunter Martens *A szövegkiadó filológus kritikai tevékenységéről. Tézisek a szövegkritika tágabb fogalmához* című írásában szintén utánajár a „szövegkritika” fogalomtörténetének, visszatekintve egészen az antikvitásig. E történetben jellemző módon újra kirajzolódik az „alacsony” és a „felső kritika” megkülönböztetése. Míg az „alacsony kritika” a szövegszerűség előállításáért felelős (az írás jelszerűségével foglalkozó aprólékos munkáért, a tiszta hagyományozódásért), addig a „felső kritika” a mű történeti elhelyezését és értelmezését végzi. E megkülönböztetésből fakadva kirajzolódik egy klasszikus apória is: „Ha a szöveg a kritika egyedüli tárgya, akkor [...] a szövegnek egy meghatározott egységnek kellene lennie.

De hogyan is volna ez lehetséges, ha a szöveg éppen a szövegkritika segítségével jön létre, így a szövegkritika tárgya ezt megelőzően nem is létezhet?” (379.) Martens feladatának tekinti tehát a ’szöveg’ „kiadásfilológiai szempontból [...] értelmesnek tetsző” (379.) fogalmának újraalkotását. Ha a szöveg jel, azaz jelölő és jelölt egysége, akkor a jelölőt rögzítettnek kellene tekintenünk. De a hagyományozódás folyamán a jel jelentése a jel hordozóján is nyomot hagy: miközben kiadják, másolják, újraszerkesztik az értelmezés révén a hordozó is folyamatosan változik; a nem kritikai szöveg-hagyományozódásban másolás, diktálás útján egészen bizonyosan meginog a vélt szilárd alak, de sokszor maga a szerző is változtat előző szövegén az újrakiadáskor. Martens tehát – mint a *Metafilológia 1.* számos egyéb tanulmányában újabb variációkban szintén megtörténik majd – új fogalmat vezet be, a „dinamikus szöveg” fogalmát: „ebben az esetben a kritika tárgyára nem szöveggént, hanem egy előttünk álló, valamilyen formában rögzített nyelvi (vagy zenei) megnyilatkozásként kell tekintenünk.” (380.) Mivel a szöveg „nem önmagában áll előttünk, hanem éppen értelmezésünk által jön (újra) létre”, ezért nyilvánvalóvá válik, hogy a hermeneutikai teljesítmény „nemcsak része, hanem valójában alapja a szövegkritikának”, és a hermeneutikai tevékenység „maga kritikai tevékenység” (380–381.). Nyomatott szöveg esetén ez talán kevésbé nyilvánvaló, de kéziratokra tekintve mi sem egyértelműbb, mint hogy „[s]zövegkritikusként számolnom kell azzal a lehetőséggel, hogy nem sikerül a szövegkonstitúció, és így például a rendelkezésemre álló kézzel írt lapot végül csak grafikai egymásutániságában és egymásmellettségében tudom visszaadni” (381–382.).

Hans-Georg Gadamer filozófiai hermeneutikájának tételét, a „*másképp* értünk, *amikor egyáltalán megértünk*” híres formuláját az előbbieken alapján megfogalmazhatnánk esetleg a következőképpen is: „Mindig valami mást olvasunk, amikor egyáltalán olvasunk”. Roland Reuss *Szöveg, vázlat, mű* című tanulmányában áll a kötet egyik legintenzívebben szakmai önvizsgálatra készített mondata, miután egy Kafka-szöveg-torzulás példáján megmutatja, hogy a szövegkiadások olyan „szűrési mechanizmuson” esnek át, amelyek „nemcsak hermeneutikai műveletekből, hanem társadalmi diszpozitívumokból [is] állnak”. „Egy olyan irodalomtudomány, amely nincs tisztában ezzel a szűrési mechanizmussal, és csukott szemmel, vaktában interpretál – a műimmanens irodalomtudománytól (mondjuk csak ki bátran) a dekonstrukciós irodalomtudományig –, amennyiben nem törődik azzal, hogy anyagi alapjainak tekintetében tüzetes elemzésnek vesse alá magát, tudománytalan.” (366.)

Egy másik szerző, Thomas Bein a középkori filológia kapcsán ellenben praktikus példákkal illusztrálva elemzi, hogy mi történne akkor, ha a szövegkiadások az irodalomtörténész felhasználót minden esetben szembesítenék a variancia problémájával. Bernard Cerquiglinivel összevetve, akinek cikke sokatmondóan a „variáns dicsérete” címet viseli, Bein egyáltalán nem osztozik a variánsok gazdagsága felett érzett felhőtlen örömben, „a »progresszív« kiadások ugyanis az irodalomtörténész felhasználót olyan jelentékeny problémák elé állítják, amelyekkel eddig csak elvétve foglalkoztak” (299.). Az irodalomtörténészeknek ugyanis a történeti kontextus felvázolása és az értelmezés feladata mellett így azt is meg kellene tanulniuk, hogy

miként bánjanak a szövegváltozatokkal: akár 5–6 variánssal rendelkező szövegek elemzését is meg kellene tudniuk oldani, és a „szerző” „művéről” beszélve azt a veszélyt is el kellene fogadniuk, hogy maga a mű számos párhuzamos verzió egymásmellettségére bomlik. Bein gyakorlati szövegkiadóként és irodalomtörténész-ként vesz tehát tudomást arról, ami a metafilológiai fordulat egyik fő hozadéka: szerző és mű fogalmainak alapvető megkérdőjeleződéséről.

A kötet előszavában is megfogalmazódik az a már-már poszthumán feltételezés, hogy egy metafilológiaiailag kellően felvilágosult „szövegfilológia végérvényesen eltávolodhat az írással kapcsolatos alkotásesztétikai, alkotáspszichológiai és fiziognómiai megközelítésektől, amennyiben a technikai-intézményes keretet az emberrel együtt alkotó ágensként tételezi” (30.). Ezzel kapcsolatban táruul fel ugyanis a harmadik motívum, amely a filológiához való reflektált odafordulást kiválthatta: a „közvetített tudás” többek között Hans Ulrich Gumbrecht által felemlgetett „burjánzása”. Míg a filológiák létrejötte történetileg az írásosságnak a könyvnyomtatáson keresztüli elterjedésével mint médiatörténeti fordulattal függött össze, úgy jelenleg az elektronikus technológia általi, gyakorlati korlátokkal nem (illetve alig) rendelkező tárolás, azaz a majdhogynem válogatatlan hagyományozódás korába léptünk. A kulturális artefaktumok, ezen belül is a digitalizált szövegek, az egyén számára már átláthatatlan mennyiségben való elektronikus mozgathatósága jellemzi a 21. századot. A kötetből Almuth Grésillon-t idézve: „Itt nem a korlátozott, hanem a korlátlan tárolási kapacitás jelent veszélyt.” (351.) A filológia feladata ebben a poszthumán érában, hogy a természet és kultúra megkülönböztetésén innen vágjon ösvényeket a rengetegben. De milyen módon tegye ezt?

A *Metafilológia 1.* kötet tartalmaz erre vonatkozó iránymutatásokat; nem a szoros értelemben vett technológiai megoldások felől, hanem a filológiai kérdésfelvetések aktualizálása révén. Christian Stetter *Szöveg és textúra* című könyvfejezete – a *Schrift und Sprache (Írás és nyelv)* című könyvből – az írás grammatikáját, azaz egyfajta írásfilozófiát szándékozik megalkotni a 20. század végének perspektívájából, mivelhogy az eddigi mainstream nyelvfilozófiák (Saussure, Chomsky vagy Derrida) Stetter szerint nem szenteltek elég figyelmet az írás sajátos grafizmusának. Stetter számol egyfelől azzal, hogy a „20. század vége felé az irodalmi nyilvánosság aligha képes már a társadalmi-politikai nyilvánosság konstitúciójának modellje lenni, ahogyan ez – legalábbis az elmélet szerint – a 18. század végén és a 19. században történt”, másfelől pedig a technikai innovációkkal, „amelyeket a szöveg-szerkesztő programok minden új verzióján meg lehet csodálni, nemcsak a leírtak külső formáját változtatják meg, hanem magára a kimondottra is hatással vannak” (196–197.). Olyannyira komolyan veszi ezeket a változásokat, hogy a „...vésett írás [...], kézírás [...], nyomtatott írás...” (208.) kontinuumában megállapítja egy új korszak, a „PC-írás” nyitányát. Hasonlóan Bernard Cerquiglienihez, aki az írott anyag formájának „képernyőszerű elrendezéséről” beszél, amely „az emlékezetre méltó kontextus végtelenjét hagyja legördülni” (295–296.), és ezáltal arról is, hogy mivel az „informatikai rögzítés is variancia”, ezért a „szöveg kétdimenziós stabilitása”, „melyet egy eredeztető és uraló szubjektumnak tulajdonítottak, már nem jelenik meg az írás ezen új technológiájának alapjánál” (297.). Stetter is rámutat a szubjektumfilozófiai implikációkra: „a leírtakban eltűnik az intencionalitás. Belefagy a

textúrába.” (216.) Így mind Stetter, mind Cerquiglini, mind Almuth Grésillon számára, aki *az irodalmi kéziratok státusát* veszi górcső alá, Walter Benjamin klasszikus tanulmányára utalva a *technikai sokszorosíthatóság korában*, megjelennek a „számítógép képernyőjén egy szöveg utáni filológia körvonalai” (297.). A „dinamikus szöveg” martensi (380.) és a „textúra” stetteri (186.) fogalmai mellé Grésillon a „hipertext” fogalmát állítja. (358.) Mivel a számítógépen digitális formában bármely adat tárolható, így a kérdéses primér „szöveg” mellett a faximile, betűhív átiratok, kivonatok, jegyzetfüzetek, a szerző által használt forrásanyagok, írógéppel írtak, kefelevonatok, eredeti kiadások, javított kiadások, kalózkidadások, fordítások, kritikai kommentárok, értelmezések, másodlagos irodalom, recepcióval kapcsolatos adatok stb. is, így „az irodalmi írásfolyamat megtapasztalható világába tett racionális felfedezőút” (356.) eredményeképpen „bizonyos számítógépes programokkal a szöveg kialakulásának folyamata nemcsak a szövegváltozatok elektronikus leképezéseként, hanem dinamikus folyamatként is szimulálható” (353.). Míg a szövegre a számítógépes technológia kora előtt koherens, lineáris és befejezett entitásként kellett gondolnunk, a hipertextre szintén koherens, de nem lineáris és nem befejezett, hanem folyamatosan bővíthető és bővülő entitásként kell tekintenünk, amelyben „minden egyes objektum csomópont, melyek különféle összekapcsolódásából viszonyok hálózata jön létre” (355.). Mivel a médiumok sem korlátozódnak a fekete-fehér, azaz a pusztán alfabetikus jelek által tárolt médiumra, így hipermédia is kialakulhat a kérdéses primér szövegek körül. A szimuláció és az új technológia melletti védőbeszéde mellett, amelyet Grésillon cikkével és cikkében tart (356.), a szerzőnek ez a jövő filológiája iránti némileg elfogult optimizmusa nem tér ki arra, hogy a valódi veszélyt mégis inkább az jelentheti, hogy a multimediális anyagok bősége nem csak ráirányítja, de el is tereli a figyelmet a szerény fekete-fehérben megjelenő szövegről.

A kötet tartalmának a fő motivációk mentén történt sporadikus ismertetése után még „Louis Hay egyik kiemelkedően fontos, számtalanszor hivatkozott” (27.) – és egyben a francia „genetikus kritika” irányzatának egyik alapszövegeként is olvasható – írására utalok, amely Jacques Petit 1975-ös „a szöveg nem létezik” kijelentéséhez visszaugorva motiválja cikkét. A genetikus kritika felismerte, hogy a filológiai munka menete során meg kell hozni azt a döntést, hogy vagy a megalakított írásra, vagy az írás folyamatára tekintünk; ezzel egymáshoz képest két teljesen eltérő irányba vezető megközelítésmódot vezetünk be a munka alapvetéseként. Louis Hay e tanulmányával azt is meg akarja mutatni, hogy „mennyire nehéz a négy említett szempont [szerzői akarat, szövegkiadás vagy mű és annak belső összetartó ereje, az olvasás aktusa és a társadalmi cél – Zs. A.] közül bármelyiknek egyetemes érvényt tulajdonítani” (329.). Miután izgalmas példákat hoz mindegyik szempont törékenységére, összegzésképpen azt a nyugtalanító végeredményt tárja az olvasó elé, hogy „[n]em áll rendelkezésünkre olyan négyoldalú prizma, melynek fénytörésében az adott irodalmi tárgyat kivétel nélkül, mindenkor szövegeként lehetne beazonosítani” (331.). A szöveget pusztán önmagának egy végtelenül összetett eljárás során létrejött lehetőségeként, olyan megvalósulásként ajánlja elgondolni, „amely a hagyományos elképzelésünkhöz képest jóval összetettebb, mai mintáinkhoz viszonyítva pedig sokkal esetlegesebb” (337.). Számomra szim-

patikus módon tehát egyszerre hívja fel a figyelmet a filológiai műveletek esendőségére, a szöveg olvashatóságának az olvasója felől eredeztethető szükségszerű végességére. Ezt a felismerést a digitális technológia korában sem spórolhatjuk meg magunknak.

Ha abban a megjelenítésben tekintünk ezekre a „jövőfilológiákra”, amelyben a *Metafilológia 1.* című szövegyűjtemény jóvoltából az olvasó előtti képzeletbeli képernyőn különféle konfigurációkban legördülhetnek, és mindemellett még azzal az optimista feltételezéssel is élünk, hogy a számítógép uralta, minden érzékre intenzívebben ható médiumok korában lesz még a jövőben a pusztá szövegre (textúrara, dinamikus szövegre, nyitott szövegre, hipertextekre stb.) kíváncsi és azzal professzionálisan foglalkozó filológia, akkor kötetünk tanulmányai egyenként, de maga a fordításkötet is egy (meta)filológiai etika vázlatát tárja elénk. Ez az etika megköveteli a szövegközeliséget, a szövegen és a szöveggel dolgozó maximális pontosságát, miközben egy a saját elméleti előfeltételeivel és apóriáival tisztában levő, azokra reflektáló szöveghagyományozói gyakorlatot is megjelenítve látunk. Olyan filológia vízióját vetíti elénk a kötet, amely (jelen esetben) járatos a szövegfordítás és ezzel a szöveghagyományozás, szövegértelmezés, szövegkiadás gyakorlatában, és talán még arra is újból és újból képessé válik, hogy elkerülje a kiadók a kötet megtérülésével kapcsolatos kifogásait. Átfogó, nemzeti érdekeken és pusztán a korszakra jellemző kívánalmakon átívelő filológiákat vizionál, amely toleranciára is nevel, Heinz Schlaffer értelmében, aki szerint a „megértés nem más, mint a növekvő mértékű idegenségtapasztalatra adott toleráns válasz” (566.). Sajnálatos módon ez a „jövőfilológia” a hétköznapitól erősen eltérő igényszintjével sosem kerülheti el teljes mértékben a vádat, hogy elefántcsonttoronyban él, mindenestre a maga oldaláról mégis teljes mértékben nyitott a gyors (nem csak) technológiai változások világával való együttműködésre. Nehéz lenne nem szimpatizálnunk a (meta)filológiai hozzáállásnak ilyen minőségekkel bíró változatával. (*Ráció*)

ZSELLÉR ANNA

„Szkripturális irányváltás”, avagy mi mindent szokás csinálni egy könyvvel?

METAFILOLÓGIA 2.

Ragasztókötésű fóliázott recepció

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a Déri Balázs és Kulcsár Szabó Ernő szerkesztette *Filológia*-sorozat valamennyi kötetének birtokában lehetek. Ennek megítélése azonban akár még változhat is. A négy könyvet egymásra fektetve ugyanis kiderül, hogy azok nemcsak 3036 oldalnyi hazai és nemzetközi tanulmánnyal gazdagítják könyvtáramat, de annak polcain 16 folyó(centi)méternyi helyet is követelnek maguknak. Ez nagyjából megfelel az 1983-as Proust-kiadás há-